

Peter Johan Lor

Allami Könyvtár, Pretoria, Dél-Afrika

Kritikai gondolatok a könyvtár- és információtudományi folyóiratokról – a szerző szemszögéből*

A közepesen fejlett országokban megjelenő könyvtár- és információtudományi folyóiratok színvonala leromlott amiatt, hogy a szerzők inkább publikálnak a nagyobb presztízsű külföldi lapokban. A világnyelvek használói kevésbé olvasnak más nyelven írott cikkeket, mivel nem ismerik az adott nyelv terminológiáját, az ezen országokban folyó könyvtári és információs munka jogi és adminisztratív összefüggéseit. Az elmélettel foglalkozó szerzők erősen motiváltak abban, hogy írásaik napvilágot lássanak, ezért a rangosabb lapokban jelenlétük túlsúlyban van.

Bevezetés

Nem állítom, hogy különleges tapasztalataim lennének a szerző szemszögét illetően. Mindamellett volt szerencsém széles körű szakmai tapasztalatra szert tenni a tanítás, kutatás, menedzselés terén. Mint dél-afrikai szerző, egy olyan országban élek, ahol a végbemenő változások nagy hatással vannak a könyvtári és információs szolgáltatásokra. Továbbá tevékenyen részt veszek egy új országos könyvtári egyesület megalapításában is hazámban. Az új szervezetnek, a Dél-afrikai Könyvtári és Információs Egyesületnek (Library and Information Association of South Africa = LIASA) leendő kiadványairól fontos döntéseket kell meghoznia. Olyan döntéseket, amelyek hatással lesznek a már meglévő dél-afrikai könyvtár- és információtudományi folyóiratokra és lapokra. A következőkben körbejáróm a könyvtár- és információtudományi folyóiratok három fontos szempontját: 1. lefedettség (különös tekintettel a fejlett országokra); 2. nyelvi korlátok és előítéletek; 3. reprezentativitás (az elmélet és a gyakorlat közti egyensúly).

Lefedettség

Már sok mindent írtak a „minőségi szűrőről”, amely a közepesen fejlett országokból érkező írásokat „szűri”, hivatkozva „jelentőségre”, „minőségre”, melyet a nyugati, vagy inkább az angol-amerikai, még pontosabban az amerikai előítéletek alapján mérnek. Személyesen még nem volt ilyen tapasztalatom. Éppen ellenkezőleg az a benyomá-

som, hogy a külföldi könyvtár- és információtudományi folyóiratok mindent elkövetnek, néha a minőségi követelményeken is lazítva, hogy a közepesen fejlett országok írásait közlétegyék. Ezen a szakterületen – úgy gondolom – azért vannak többségben a fejlett országok szerzőitől származó cikkek, mert a kutatásra és fejlesztésre is nagyobb összeg jut a költségvetésből, ami nem vigasztalja a közepesen fejlett országok szerzőit.

Azzal, hogy a fejlett országokban kiadott folyóiratok vendégszeretően befogadják a közepesen fejlett országok szerzőitől származó cikkeket, ezen országok fennmaradásért küzdő lapjainak a létét fenyegetik a legjobb cikkek lefőlözésével. Például a tudományos bojkott megszünte után feltűnt, hogy több dél-afrikai szerző inkább külföldi folyóiratokban próbált megjelenni, mint a *South African Journal of Library and Information Science*-ban. Ezt valamennyire kompenzálta más, közepesen fejlett országokban élő szerzőktől származó kéziratok számának növekedése; ez a jelenség egy „szamárlétra” létezését sejteti.

Morális felelősségük-e a könyvtár- és információtudomány vezető személyiségeinek a közepesen fejlett országokban, hogy a saját országukban saját nyelvükön publikáljanak? Két lehetőség kínálkozik számukra: vagy az adott ország általános könyvtár- és információtudományi folyóiratában jelentetik meg cikkeiket, számolva a szűk körű terjesztéssel, és a szerkesztés, kiadás gyengeségeivel; vagy egy nagyobb presztízsű külföldi szaklapban publikálnak, amely nagy valószínűséggel

* Az IFLA 64. Általános Konferenciáján (Amszterdam, 1998. augusztus 17.), a Könyvtári Folyóiratok Szerkesztőinek Kerekasztalánál elhangzott előadás.

eljut a szakterület művelőjéhez. Sajnos alig remélhető, hogy ezek a szakemberek a közepesen fejlett országokban megjelent cikkeket is elolvassák. A mi tudományterületünkön inkább az olvasókat, mint a lapszerkesztőket érheti a közepesen fejlett országokból érkező írásokkal szembeni előítélet vádja. Ha például egy amerikai kolléga cikkeket válogat ki egy bibliográfiából vagy nyomtatott listából, egy cikknek – értékétől függetlenül – sokkal kisebb esélye van arra, hogy az illető veszi a fáradságot, hogy megszerezze magának, ha az nem egy amerikai lapban, hanem egy másik ország könyvtár- és információtudományi folyóiratában jelent meg. Nem sokat változtat a helyzeten az a tény, ha angolul adják ki az adott folyóiratot, vagy indexelik a *Library Literature*-ben, a *LISA*-ban, és bekerül még vagy fél tucat indexeket vagy kivonatokat kínáló szolgáltatásba, sőt az USA több könyvtárában is hozzáférhető.

Általános szabályszerűség, hogy minél nagyobb egy országban a szakirodalmi termés, annál kevésbé valószínű, hogy az itteni lakos egy másik országban megjelent irodalmat olvasson. A fejlett és a közepesen fejlett országok közötti párbeszéd előmozdításához megfelelő szerkesztői politikára van szükség, és egyéb intézkedésekre, amelyek az utóbbiakból származó irodalom felhasználására ösztönöznek.

Nyelvi korlátok és előítéletek

Habár két nyelvet beszélek (az angolt és az afrikaanst), írásaim csaknem 90%-a angolul jelenik meg. A dél-afrikai holland (röv. afrikaans) nyelv – bár naprakész könyvtár- és információtudományi szókincssel rendelkezik – csak néhány millió olvasó számára hozzáférhető. Mint minden szerző, a nemzetközi közönséghez szeretnék szólni. Az érdekesség kedvéért: Dél-Afrikában 11 hivatalos nyelv létezik, de jelentős könyvtár- és információtudományi szakirodalom csak angolul és afrikaansul van. A többi nyelven nincs e tudományterületnek terminológiája és olvasóközönsége.

Minél nagyobb egy nyelv irodalmi termése, és minél szélesebb körben olvasnak ezen a nyelven, annál kevésbé valószínű, hogy ennek a nyelvnek a használója más nyelveken is olvasson. Miért is olvassunk idegen nyelven megírt cikkeket, mikor oly sok áll anyanyelvünkön a rendelkezésünkre? Azt is el kell ismerni, hogy az idegen nyelvű tudományos és szakirodalom olvasása több erőfeszítést igényel. Regényeket képes vagyok hollandul, franciául és németül elolvasni, de minden igyekezetemet össze kell szednem, ha könyvtár- és információtudományi folyóiratokat akarok olvasni ezeken a nyelveken. Ennek egyik magyarázata az, hogy nem vagyok tisztában a terminus technicu-

sokkal. A példánál maradva: egy angolul beszélő embernek nehézségei támadnak azon fogalmak értelmezésében, amelyeket a könyvtár- és információtudomány területén a francia, holland vagy német szerzők használnak. Egy német szakszónak (például *Literaturversorgung*) nehezen találjuk meg az angol megfelelőjét. A könyvtár- és információtudomány kevésbé egyetemes tudomány, mint a fizika vagy a növénytan. Ebben a szakirodalomban a jogi, közigazgatási és társadalmi környezet különösen fontos szerepet játszik, ami tükröződik a szervezetekre való utalásokban is. (Ezeket gyakran jelölik érthetetlen betűszavak vagy rövidítések.) Ahhoz, hogy megértsük a *Bulletin des bibliothèques de France*-ban megjelent cikkeket az egyetemi könyvtárosságról vagy a könyvtárközi kölcsönzésről, szükség van a francia jogi és közigazgatási rendszer bizonyos fokú ismeretére.

Felmerül a kérdés: ha a franciák (vagy bármelyik nemzet, amelynek a hivatalos nyelve nem az angol) azt akarják, hogy olvassák őket, nem kellene-e valamiféle magyarázó résszel kiegészíteni a lapokban megjelenő cikkeket a külföldi olvasók számára? Lehet-e úgy alakítani a szerkesztői irányelveket és egyéb intézkedéseket, hogy az idegen nyelvű szakirodalom használatát ösztönözzék?

Reprezentativitás

Vajon a könyvtár- és információtudományi folyóiratok a valóságot akarják-e tükrözni, és a gyakorlatban dolgozók érdekeit képviselik-e, vagy inkább az elméletre helyezik a hangsúlyt? Ez a kérdés ahhoz a másikkal kapcsolódik, hogy miért is írnak a szerzők. Az elméleti szerzők esetében a rendszeres publikálás fontos feltétele a folyamatos foglalkoztatásnak és az előléptetésnek. Ráadásul a tudományos értékrend megköveteli, hogy eredeti eredményekkel szerezzenek elismerést. A gyakorló szakembereket és menedzsereket másképp motiválják és jutalmazzák. Őket előléptetik, és szakmailag elismerik, ha a használók kiszolgálása megfelelő, ha helytállnak a kihívásokkal szemben, s ha hatékonyan vezetik intézményüket. Ezért nem meglepő, hogy a tudományos folyóiratok szerzői többségükben elméleti szakemberek. Szerencsére a vágy a kommunikálásra, és az öröm, hogy valaki papírra veti gondolatait, majd nyomtatásban látja magát, nem csak az elméleti szakemberek sajátja. De a gyakorlatban dolgozók számára (leszámítva azokat az átlagostól némileg eltérő eseteket, amikor könyvtárosok és információs szakemberek tudományos beosztással is rendelkeznek) ez inkább a személyes elégedettség kérdése, mint a sikeresség előfeltétele.

Ha Dél-Afrikában az egyetemekhez vagy azokhoz közel álló intézményekhez kapcsolódó szerzők „akkreditált”, elismert folyóiratokban adják közre cikkeiket, intézetük részére az állam kiegészítő támogatást ítél meg. Az akkreditált lapok listájának magját azok a folyóiratok alkotják, amelyeket az USA-ban a Tudományos Információs Intézet (Institute for Scientific Information = ISI) idézettségi alapon szerkesztett információs kiadványai feldolgoznak. Ezen a listán szerepel az összes dél-afrikai országos tudományos lap is. További folyóiratok kerültek az évek során e listára a szakemberek jogos kérése alapján, míg sok más, e státust kiérdemelő lap jelentkezését minden indok nélkül elutasították.

Habár a rendszer jó szándéka nem vitatható, mégis intézményesítette a „publikálj vagy meghalsz” gondolkodásmódot. Ez többek között azzal a negatív következménnyel járt, hogy a szerzők inkább foglalkoznak kis kutatási projektekkel, mint nagyobb, szerteágazó kérdéskörök elemzésével, ami csak hosszabb idő után hoz eredményt. Vagy a szerzők eredményeiket más fogalmazásban többször is közlik. Ez hatással volt Dél-Afrikában a könyvtár- és információtudományra is. A *South African Journal of Library and Information Science* (SAJLIS) egyike az országos tudományos folyóiratoknak, melyet az államilag támogatott Oktatási, Tudományos és Műszaki Alapítvány Tudományos Kiadványainak Hivatala (Bureau for Scientific Publications of the Foundation for Education, Science and Technology) ad ki. A lapot a Dél-afrikai Könyvtár- és Információtudományi Intézet (South African Institute of Librarianship and Information Science = SAILIS) számára adták ki, amely 1998 júliusában oszlott fel. A SAJLIS az egyedüli „akkreditált” dél-afrikai folyóirat a könyvtár- és információtudomány területén. Országos presztízse lévén „nemzetközi színvonalúnak” kell lennie – bár szerkesztői gárdája kizárólag dél-afrikaiakból áll. A hangsúly az olyan cikkeken van, amelyek „tudományos kutatások” eredményeiről tudósítanak, s például a természettudományok szolgálnak modellként. Újabban kevésbé szigorú szerkesztői politika érvényesül, de ezzel egyidejűleg a SAJLIS homályos tudományos cikkek fóruma lett, amelyek a természettudományok olyan konvencióit követik, mint például a személytelen szerkezetek használata – talán még inkább, mint a természettudományos folyóiratokban, amelyek megengedhetik maguknak, hogy kevésbé legyenek tudatosan tudományosak. Bár a SAJLIS nemzetközi szakmai megítélése jó, sokan úgy vélik, hogy a többséget alkotó gyakorló könyvtárosok és információs szakemberek nem nagyon olvassák, szemben az egyetemeken könyvtár- és információtudományi előadónak és professzorainak kisebbségével. Ontja magából a cikkeket, hogy a támogatás folyama-

tossága fennmaradjon. Ennek eredményeképpen a gyakorlati szakemberek igényeit nem veszi figyelembe. Egy régebbi szerkesztő maró gúnnyal beszélt az olyan cikkekről, amelyek az „ahogy én vezettem a könyvtáramat” témakörben íródtak. Akárhogy is, sok gyakorlati szakember talán épp az ilyen cikkeket találja ösztönzőnek és hasznosnak. Szükségük van egy olyan csatornára, amely a gyakorlati tudnivalókat terjeszti. A szakmai közösség nem nélkülözhet egy olyan lapot, amely leíró és reflektív írásokat közöl, segítséget nyújt a kihívások és lehetőségek egyre szakszerűbb kezeléséhez. Ez legalább annyira a szerzők, mint az olvasóközönség érdeke.

Dél-Afrika új könyvtáros-egyesülete, a LIASA, kiadói tevékenységének még csak a megfogalmazásánál tart, de hogy szélesebb kört érjen el, valószínű, hogy a „magazin”, s nem a „folyóirat” jelleg mellett döntenek. A „magazin” kifejezés azt jelzi, hogy a LIASA lapjában a hangsúly a híreken és a kevésbé elméleti cikkeken lesz, amelyek vitára sarkallnak, és a gyakorlatról tudósítanak. Ennek nyilvánvalóan következményei lesznek a tartalom nyelvére és stílusára is. Az elméleti szerzők segítségre szorulhatnak, hogy „megtanuljanak újra írni” – tömören és világosan fogalmazni, és ne „írják le” a gyakorlati szakembereket sem.

Megpróbáltatások és örömök

Mi okoz a szerzőknek fejfájást, és mi örömet? Fogyókúra és tornázás közben az a jelszó vigasztal, hogy „a szépségért meg kell szenvedni”. Én, ha írok, mindig szenvedek. Mindig határidőre dolgozom. De a határidő szükséges rossz. Nélküle nem lenne vége a szakirodalom olvasásának és a kutatásnak, az írást pedig el sem kezdeném. Néhány „nemszeretem” szerzői gyakorlatomból:

- Nehezen értelmezhető, hiányos és félreérthető utasítások a szerzőknek.
- Nem egységesítik a hivatkozásokat.
- Három vagy még több példányban kell beadni a dupla sorközzel legélt kéziratosokat.
- A beadott kéziratokat elmulasztják visszaigazolni.
- A beadott kéziratok értékelésének eredményéről nem adnak tájékoztatást.
- A megjelenésig hosszú idő telik el.
- Hanyag, szakszerűtlen szerkesztés.
- A szerző nem kapja meg cikke különlenyomatát vagy a folyóirat egy példányát.
- Ha a megjelent cikkben olyan sarvashibára bukkanunk, amit a beadás előtt nem vettünk észre.

Az írás erőfeszítést igényel. Kollégáim néha azt mondják: „Neked könnyű, te tudsz írni”. De ha egy cikk jó, akkor azért jó, mert az ember éjszakákba

nyúlóan küszködött a fogalmazással, a szöveget fel- és átépítette, csiszolta, kivágta a felesleges részeket, aztán még törölt belőle, majd lerövidítette azt, ami megmaradt. Természetesen a szerzői megpróbáltatásokat nagyrészt magunk mérjük magunkra. Végső soron csak nemet kellett volna mondanunk a szerkesztőnek.

Mit szeretnek a szerzők?

- Az olyan szerkesztőt, aki kapcsolatot tart, biztat, és alkalmanként kioszt egy-két dicsérő szót. (Hatása varázslatos.)

- A szerkesztői munka szakszerű végzését.
- Végre nyomtatásban látni magunkat egy jó lapban.
- A végső jutalom pedig értesülni arról, hogy valaki valóban elolvasta, amit írtunk, és valamit hasznára fordított belőle. Ez az, amiért megéri.

Beérkezett: 1998. X. 13-án.

Fordította: Marton Katalin

Jelentkezési felhívás új könyvtárosasszisztens tanfolyamra az OMIKK-ban

Az Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár új könyvtárosasszisztens-képző tanfolyamot indít, amelyre ezúton felvételt hirdet.

A tanfolyam a művelődési és közoktatási miniszter 10/1995. (IX. 22.) számú rendelete alapján szerveződik. Időtartama hozzávetőlegesen 1 év, féléves megosztással. Az oktatás elsősorban gyakorlati jellegű, amely a vizsgakövetelményekben is érvényesül. Az új tanfolyam elnevezésben azonos ugyan a korábbi „könyvtárosasszisztens” tanfolyammal, de tartamában és képesítési elismertségében nem. Rövidebb a képzési idő, szűkebb a tematika, következésképpen a képesítési fokozat is alacsonyabb. Így a 2/1997. (I. 31.) MKM módosító rendelete alapján végzett hallgató munkaköre *könyvtáros asszisztens*, amely D kategóriájú besorolásnak felel meg.

Tanfolyamunkra elsősorban azoknak az érettségizett hallgatóknak a jelentkezését várjuk – **1999. augusztus 10-ig bezárólag** –, akik a könyvtári munka gyakorlatát akarják rövid idő alatt elsajátítani, és a szövegszerkesztésben is jártaságot kívánnak szerezni.

A tanfolyam kezdési időpontja szeptember hónap.

A tanfolyam részvételi díja félévenként: 30 000,- Ft.

A záróvizsga költsége előreláthatólag hallgatónként 5000–6000,- Ft.

A foglalkozásokat hetenként egy alkalommal, várhatóan csütörtöki napokon tartjuk 8 órától 17 óráig. 12 órától 13 óráig ebédszünet. Felvételi vizsga nincs. A jegyzetellátás kölcsönzés formájában történik. A felvételtől mindenki írásbeli értesítést kap, és ezzel egy időben közöljük az oktatás indításának pontos idejét. A július–augusztusi hónapokban a tanítás szünetel.

Jelentkezésüket írásban kérjük benyújtani az alábbi címre:

Országos Műszaki

Információs Központ és Könyvtár

1088 Budapest, Múzeum u. 17.

„Könyvtárosasszisztens-képzés 1999”

Érdeklődni lehet személyesen vagy telefonon: **Mártyán Gyulánál, 338-2300/154 m.**